

Toespraak Jan Kees Wiebenga, Voorzitter Stichting Herdenking 15 Augustus 1945 in World Forum | 2012

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

Dames en heren,

Net als vorig jaar wil ik eerst welkom heten allen, die de oorlog in Indië en het verre oosten zelf hebben meegemaakt in de kampen, buiten de kampen, als krijgsgevangenen in Siam/ Birma/ Japan, op zee en in vele andere plaatsen. Zij, die de geur van Indië nog hebben gekend.

Natuurlijk heet ik meteen hierna graag bijzonder welkom enkele bijzondere genodigden bij deze dag. En vervolgens alle anderen, die intens meeleven, die de verhalen van hun ouders of familieleden of anderen hebben gehoord en de gevolgen daarvan hebben meegemaakt. Ik denk daarbij ook aan de kleinkinderen, die in steeds groteren getale met hun grootouders en anderen meegaan. Het is ook daarom dat vanmiddag de krans namens de Indische gemeenschap zal worden gelegd door drie generaties, te weten thans Familie Sarens.

In dit jaar 2012 gaan onze gedachten eerst uit naar 1942, 70 jaar geleden. In het begin van dat jaar begon de Japanse aanval op Indië. Onlangs werd hier vlakbij in de Kloosterkerk de slag bij de Javazee herdacht (februari 1942), daarna gevolgd door de capitulatie van Indië op 8 maart van dat jaar. Zeventig jaar geleden betekent dat steeds minder mensen de oorlog hier en in Indië zelf hebben meegemaakt. Dat steeds minder mensen ooggetuigen waren van wat daar in de jaren '42-'45 is gebeurd. Dat steeds minder mensen zelf hebben gezien hoe hun lotgenoten zijn gesneuveld in de strijd met Japan, verdronken tijdens de Japanse zeetransporten, gestorven aan honger en ziekten in de talrijke kampen, of door uitputting als dwangarbeiders bij de aanleg van de junglespoorlijnen in Birma en op Sumatra. Die zelf hebben moeten toezien hoe anderen zijn vermoord met bajonetten, bamboesperen, door vuurpelotons of zijn onthoofd met een samoeraizwaard.

Wij herdenken om onze ereschuld naar de oorlogsgetroffenen in te lossen. Maar het is goed om nu er steeds minder ooggetuigen zijn en juist steeds meer kinderen en kleinkinderen van de oorlogsgeneratie - ons nog eens te bezinnen over de wijze van herdenken. Wie herdenken wij? Hoe herdenken wij? Waar herdenken wij? Waarom herdenken wij?

Voorgeschiedenis

Laat ik beginnen met eerst nog eens kort weer te geven hoe het jaarlijks herdenken op 15 augustus tot stand gekomen is.

Pas op 15 augustus 1970 25 jaar na de capitulatie van Japan vond de eerste nationale herdenking plaats, hier in het Congresgebouw in aanwezigheid van onder meer Koningin Juliana, prinses Beatrix en jhr. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer, de laatste gouverneur-generaal van Ned. Indië. Onder u allen zullen zich vast deelnemers aan die grote herdenking bevinden. Daarna werd het een tijdje stil. Tot 1980. In dat jaar is de Stichting Herdenking 15 augustus 1945 opgericht, door een groot aantal Indische organisaties. Vervolgens zijn zo nu en dan hier en daar in het land enkele nationale herdenkingen gehouden.

Dan wordt in 1986 door een aantal prominente Nederlanders, waaronder de toenmalige burgemeester van Amsterdam Samkalden, de stichting Indisch Monument opgericht. Samkalden was in Indië bestuursambtenaar geweest en in verschillende Japanse kampen gevangen gezet. Op 15 augustus 1988 werd het huidige Indisch Monument hier in Den Haag bij het Westbroekpark door Koningin Beatrix onthuld. Het monument kreeg als devies: "De geest overwint". Daarmee had de Indische gemeenschap, u en ik, eindelijk een eigen nationaal monument.

Samkalden stelde in zijn rede dat het monument er was voor drie groepen: "de mensen die het uiterste gaven, de mensen die verder konden en de mensen die er niet bij waren". De eerste groep wordt geëerd, de tweede heeft iets om bij stil te staan en de derde groep zij die er niet bij waren kan er lering uit trekken.

Herdenken in de toekomst

Zo is de herdenking op 15 augustus tot stand gekomen. Dit is waar wij vandaag staan. Maar hoe gaan wij de toekomst tegemoet, nu er steeds minder ooggetuigen bij de herdenking zullen zijn? 85 % van de Nederlanders is na de oorlog geboren. Er is veel debat in de samenleving over de wijze van herdenken in de toekomst. In dit voorjaar heeft zelfs de rechter zich ermee bemoeid, door de burgemeester van de gemeente Bronckhorst te verbieden op 4 mei langs de Duitse oorlogsgraven te lopen. Dat debat is begrijpelijk: Herdenken heeft te maken met onze identiteit/onze eigenheid; wie zijn wij? Hoe zijn wij tezamen geworden wie wij zijn?

Om te beginnen is er onverminderd een groot draagvlak bij de bevolking om de Tweede Wereldoorlog te blijven gedenken, met inbegrip van het einde daarvan voor ons Koninkrijk op 15 augustus 1945, voeg ik daaraan toe. Dat geldt ook voor de jongeren: uit onderzoek blijkt dat meer dan 80% van hen zich betrokken voelt bij herdenken. Ik kan het nog wel wat anders zeggen; wat velen van ons, zoals wij hier vandaag bijeen zijn, hebben ervaren: de kleinkinderen willen er alles van weten. Er is bij de jeugd een grote wil om te herinneren, maar het moet ze wel aangereikt worden.

Dat kan door in het onderwijs blijvend aandacht te schenken aan de Tweede Wereldoorlog, zoals die zich hier en overzee voltrok.

De Stichting Herdenking heeft als doel het organiseren van een waardige herdenking op de 15e augustus van elk jaar, zijnde de dag waarop in 1945 in Zuidoost Azië, ook voor het Koninkrijk der Nederlanden, een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog, zo staat het in de statuten. Het Indisch monument staat er natuurlijk allereerst voor allen die deze gebeurtenissen hebben meegemaakt. Maar ook de naoorlogse generaties willen wij daarbij betrekken. Wij voelen ons daarbij gesterkt door de regering, die in een brief aan de Tweede Kamer van 25 januari 2012 onder woorden bracht dat herdenken is, het "als Nederlandse samenleving stilstaan bij de slachtoffers en de overledenen; om te rouwen over verloren gegane verwanten en bekenden; en om de kleine en grote verhalen door te geven aan de volgende generaties".

In het maatschappelijke debat over de wijze van herdenken vroeg iemand zich af: "mag het weer over de oorlog zelf gaan?" Wij denken dat dat door velen ook zo wordt aangevoeld. Daarom gaat de herdenking vanmiddag, zoals altijd, over de oorlog – in het bijzonder de oorlog in Zuidoost Azië, voor ons Koninkrijk begonnen ruim 70 jaar geleden en geëindigd op 15 augustus 1945.

Bij het ochtendprogramma, zoals altijd hier in het World Forum, beperken wij ons niet zo strikt tot de periode van de oorlog. Dat blijkt nu ook uit het thema van vandaag: vertrek uit Indië. Want daarvan was pas sprake na 15 augustus 1945; soms zelfs vele jaren daarna.

Na het einde van de oorlog was het, zoals bekend, in het voormalige Nederlands-Indië in bijna alle opzichten nog een chaos. Land en bevolking hadden immense schade geleden. Het gezag was verre van hersteld. Vele mensen moesten in die jaren vaak noodgedwongen vertrekken. Met achterlating van have en goed, voor zover dat er nog was. En met medeneming van hun verdriet.

Vertrek? Ja, vaak was helemaal geen sprake van terugkeer. Van degenen die Indië verlieten waren immers velen nog nooit in Europa of Nederland geweest. Voor hen was Nederland het vaderland, maar Nederlands-Indië het land waar zij geboren en getogen waren.

Voor anderen was het wel een terugkeer naar het land waar zij vandaan kwamen. Maar voor allen betrof het een vertrek naar een land dat niet meer het Nederland van voor de oorlog was. Naar een land, dat zelf geruïneerd was. De opvang? Kil en bureaucratisch, erkende de regering, pas vele jaren later.

Maar die woorden geven niet weer wat er in de harten en de levens van hen die hier aankwamen is gebeurd. Luistert u bijvoorbeeld naar de ervaringen van de familie Hoyer bij aankomst in Nederland in 1955, zo mooi beschreven in het boek *Asta's ogen* (de levenskracht van een Indische familie door Eveline Stoel):

"Eens in de twee weken kwam er een vrijwilligster op bezoek, die de nieuwkomers moest omvormen tot medeburgers. Zo kregen ze les in ramen zemen, budgetteren en aardappels schillen". Bij het eerste kerkbezoek werd gevraagd waarom mevrouw Asta Hoyer en haar dochter Hedy geen hoed op hadden. "Omdat die niet in ons kledingpakket zat", antwoordde Asta eerlijk.

Het is duidelijk, zij en zovele anderen stonden er alleen voor. Over dat vertrek uit Indië na 1945 gaat het op deze bijeenkomst.

Ik wens u een zinvolle herdenking toe.